

*In memoriam 1956**

AZ 1956-OS FORRADALOM ÉS SZABADSÁGHARC KITÖRÉSÉNEK OKAI ÉS A KÁDÁR-KORMÁNY LEGITIMITÁSÁNAK KÉRDÉSE

„Nincs még oly nap a történelem kezdete óta, amely világosabban mutatta volna, hogy az ember szabadságvágya örök és elpusztíthatatlan, bármekkora is a siker ellen ható túlerő...”

(John. F. Kennedy)

HORVÁTH ATTILA
egyetemi docens (PPKE JÁK)

I. A forradalom kitörésének okai

Az 1956-os forradalom és szabadságharc egyik vitatott kérdése már az elnevezésben, terminológiában megtalálható. 1989-ig ugyanis a Kádár János nevével fémjelzett rendszer azzal legitimálta a hatalmát, hogy az 1945 és 1949 között lezajlott változást forradalomnak minősítette, és nem ismerte el, hogy valójában ez egy megszálló hatalom által ránk kényszerített diktatúra volt. Ebből a logikából kiindulva az 1956 október 23-án ez ellen fellépők pedig ‘ellenforradalmárok’¹ lettek. Ehhez a fikcióhoz a politikai vezetés azért ragaszkodott, mert egyrészt ezzel próbálta legitimálni a szovjet beavatkozást és a ‘forradalmi munkás-paraszt kormányt’, másrészt a forradalomnak pozitív, az ellenforradalomnak pedig kifejezetten negatív jelentést tulajdonított. A magát marxistának mondó, a szocializmus korszakának hivatalos ideológiája is azt tanította, hogy a történelem „osztályharcok története”. Az emberiség a magántulajdon létrejötté, és a társadalom antagonisztikus osztályokra szakadása óta a kom-

* A PPKE JÁK-on 2006. október 16-án rendezett 1956-os konferencián elhangzott előadás átdolgozott, kiegészített változata.

¹ Hruscsov utasítására a szovjet vezetők közölték Kádár Jánossal: „A lehető legvilágosabban és legtisztábban ellenforradalomként kell értelmeznünk a magyarországi eseményeket.” Lásd: BÉKÉS CSABA: *Az 1956-os forradalom a világpolitikában*. Budapest, 1996. 237–239.

munizmusig az egyik társadalmi-gazdasági alakulatból (rabszolgatartó, feudális, kapitalista, szocialista) a másikba forradalom révén emelkedik. A forradalom tehát minőségi változás, gyökeres fordulat a társadalom életében, amely az előrehaladó, progresszív fejlődést biztosítja. Szükségszerűsége a fejlődő termelőerők,² és a fejlődés gátjaivá váló régi termelési viszonyok³ közötti ellentétén alapszik. Megoldja a köztük lévő ellentmondást, és az új termelési viszonyok megteremtésével szabad utat nyit a termelőerők további fejlődése számára. Elsősorban az elavult termelési viszonyokat védő régi felépítményt,⁴ a régi államhatalmat zúzza szét, és létrehozza az új politikai hatalmat. Létrejöttének objektív feltétele egy olyan mértékű válság kialakulása, amelyre jellemző, hogy a dolgozó tömegek nem akarnak a régi módon élni, a kizsákmányoló osztályok pedig nem képesek megtartani hatalmukat.⁵

A szocialista országok hivatalos ideológiájának, az ún. marxizmusnak a társadalomról vallott nézeteiben találhatóak részgazdaságok, csak a belőlük levont következtetés vezethette tévútra a történelmet, politikát, gazdaságot és a szociológiát kellő mértékben nem ismerő embereket.

A forradalom, a revolúció, a latin eredetű revolvere (körforgás, fordulat, nagy jelentőségű változás) magyar megfelelője. Ebből is látható, hogy a magyar terminológia a 'forr' igére vezethető vissza, és a radikálisabb jelentést takar, mint az Európa nyugati felén elterjedt kifejezés. A 'revolutio' szót eredetileg csillagászati műszóként használták,⁶ ha nem tudták előre megállapítani a bolygók mozgását. Az angolok az 1688–89-ben végbement fordulatot nevezték 'revolucio'-nak, amikor II. Jakab lemondott a trónról és Franciaországba menekült. III. Vilmos (1689–1702) uralkodása idején pedig létrejött az alkotmányos monarchia.⁷

A forradalom (revolúció) szó az 1789-es francia forradalom hatására nyerte el mai jelentését.⁸ Ettől kezdve a felvilágosodás eszmerendszerével is támogatta azt jelentette, hogy a zsarnoki hatalommal szembefordulva, akár erőszakot is alkalmazva próbálnak egy új és igazságosabb társadalmi rendszert, alkotmányos államot (jogállamot) létrehozni.⁹ Mindezek alapján nem nevezhető forradalomnak pl. az, ami Oroszországban, 1917. november 7-én történt. Ott ugyanis a retrográd cári rendszer februárban történt megdöntése volt inkább forradalom Ezzel szemben a többpárti demokráciát célul kitűző Ideiglenes Kormány elűzése, és totális diktatúrával való felváltása

² A termelő erők a marxizmus tanítása szerint a termelés személyi és tárgyi tényezőinek egysége.

³ A termelési viszonyok a marxizmus elmélete szerint a termelés társadalmi oldala, az emberek közötti termelőtevékenységük folyamán kialakuló különböző gazdasági viszonyok, kapcsolatok rendszere.

⁴ A marxizmus szerint felépítményben eszmék, szervezetek és intézmények kapcsolódnak.

⁵ KARL MARX – FRIEDRICH ENGELS: *A Kommunista Párt kiáltványa*. (Marx-Engels összes művei 4.) Budapest, 1973.; FRIEDRICH ENGELS: *Hogyan „forradalmasítja” Eugen Dühring úr a tudományt*. Budapest, 1951.; VLADIMIR ILJICS LENIN: *Állam és forradalom*. (Lenin Összes Művei 25.) Budapest, 1952.; JOSZIF VISSZARIONOVICS SZTÁLIN: *A leninizmus kérdései*. Budapest, 1953.; MAO CE-TUNG: *Válogatott művei*. 3. Budapest, 1954.

⁶ MIKOLAJ KOPERNIK: *De Revolutionibus Orbium Coelestium*. Nürnberg, 1543.

⁷ SZÁNTÓ GYÖRGY TIBOR: *Anglikán reformáció, angol forradalom*. Budapest, 2000, 414–424.

⁸ Az ellenforradalom kifejezést is ekkor használta Condorcet először. Lásd: MARIE JEAN ANTOINE NICOLAS DE CONDORCET: *Az emberi szellem fejlődésének vázlatos története*. Budapest, 1986.

⁹ KARL HÖRMANN: *Lexikon der christlichen Moral*. Innsbruck, 1976, 1383.

inkább puccsnak tekinthető.¹⁰ Ugyancsak nem tekinthetők forradalomnak (bár teljesen más okból) az 1953. június 1-én a csehszlovákiai Pilsenben, 1953. június 16-án Kelet-Berlinben, 1956. június 28-án a lengyelországi Poznanban lezajlott események sem. Ezek inkább a romló életviszonyok, a drágaság, az áru- és élelmiszerhiány miatt kitört sztrájkok, tüntetések voltak, amelyeket a karhatalom viszonylag rövid idő alatt, rendkívül brutálisan leverte.¹¹

A szovjet típusú diktatúra egyformán elnyomta a kelet-német, a cseh, a szlovák, a lengyel, a román és a bolgár népet. Sőt, lehet, hogy egyik-másik szocialista országban a terror még rosszabb volt, mint Magyarországon. Mégis, 1956. október 23-án nálunk tört ki a forradalom, ami október végére győzött is, és csak a szovjet hadsereg intervenciója tudta leverni.¹²

1. Hihetetlen mennyiségű munkát és beruházást emésztettek fel az irracionális tervek, amelyekre a nemzeti össztermék növekedésének mintegy húsz százalékát herdálták el.¹³

A mezőgazdasági termelést a kuláktalanítás, az erőszakos téeszesítés, a drasztikus beszolgáltatás szinte teljesen tönkretette. 1952–53-ban a nagy padlássöpörések idején – amikor a vetőmagot is elvették –, a parasztság kétharmadának, 1,2 millióból 800 ezernek, nem maradt kenyere és vetőmagja.¹⁴

A lakosság életszínvonala drasztikusan csökkent. 1952-re az 1929-es szintre süllyedtek a reálbérek. A magyar állampolgárok jelentős része szegénységben élt. A korabeli szakszervezeti számítások szerint egy felnőtt létfenntartásához 1954-ben 580 forint kellett, a munkás és alkalmazotti fizetések túlnyomó többsége viszont nem érte el az 500 forintot sem. (Az orvosok viszont annyit kerestek, mint a kiemelt vajúrók, a középiskolai tanárok kevesebbet kaptak, mint a géplakatosok.)¹⁵ 1951-ben már olyan áruhiány volt, hogy be kellett vezetni a jegyrendszert a cukorra, lisztre, kenyérrre, zsírra, húsrá, szappanra, miközben a hivatalos ideológia szerint a munkásosztály uralkodó osztály lett a szocialista országokban. A valóságban a munkás- és alkalmazotti családok egynegyedének a fogyasztása nem érte el a létminimumot. A családok felének a ruházkodás elemei szükségleteire sem futotta. A munkások több mint egy tizedének nem volt télikabátja. Jelentős részük naponta, vagy hetente ingázott fel vidékről Budapestre, rideg munkásszálláson helyezték el őket, ahol sokszor még meleg víz sem volt. A gyárakban, üzemekben az egyre növekvő normakövetelmények mellett a munkavédelem legelemibb feltételeit sem biztosították.¹⁶

¹⁰ MIHAIL HELLER – ALEXANDR NYEKRICHS: *A Szovjetunió története*. Budapest, 2003, 21–46.

¹¹ FEJTŐ FERENC: *A népi demokráciák története. II.* Budapest, 1991, 23.

¹² Az 1956-os forradalom megítéléséről: RAYMOND ARON: *The Meaning of Destiny*, és ALBERT CAMUS: *Resistance, Rebellion and Death*. Kiadta: BÉLA K. KIRÁLY – BARBARA LOTZE – NÁNDOR F. DREISZIGER (editors): *The First War Between Socialist States: The Hungarian Revolution of 1956 and its Impact*. Highland Lakes–New York, 1984, 133., 143. és 80.

¹³ FEHÉR FERENC – HELLER ÁGNES: *Diktatúra a szükségletek felett*. Budapest, 1991, 97.

¹⁴ ERDMANN GYULA: *Begyűjtés, beszolgáltatás Magyarországon. (1945–1956)* Békéscsaba, 1992.

¹⁵ *Statistikai évkönyv. 1949–1955*. Budapest, 1957, 60.

¹⁶ PETŐ IVÁN – SZAKÁCS SÁNDOR: *A hazai gazdaság négy évtizedének története. 1945–1985*. Budapest, 1985.

2. Mindezek ellenére 1956 október 23-án nem éhséglázadásra került sor. A gazdasági helyzet szerepet kapott az eseményekben, de annak csak egyik motívuma volt. A nemzeti érdekek, értékek pazarlása, és az ország elmaradott állapota miatti elkeseredettség jelent meg.¹⁷ Az elnyomottaknak az elnyomók elleni felkelése és nem a szegényeknek a gazdagok elleni lázadása volt 1956. 1945–1956 között elkobozták a tehetősebb lakosság ingatlan és ingó tulajdonjogának jelentős részét. A hivatalos propaganda szerint államosítás történt, és az elvett ingatlanok vállalatok, stb. társadalmi tulajdonba kerültek. Valójában ez nem államosítás, hanem jogtalan vagyonek Kobzás volt, hiszen nem közérdekűből, és nem kártalanítás mellett történt, amely feltételek az államosítás ismérvei. Az igazi cél nem egy igazságosabb társadalmi berendezkedés létrehozása volt, hanem arra törekedtek, hogy a tulajdonától megfosztott lakosságot gazdasági eszközökkel is kiszolgáltatottá tegyék. A társadalmi tulajdon jogilag is értelmezhetetlen, sokkal inkább egyfajta ázsiai típusú állami tulajdon jött létre. A marxista terminológia szerinti uralkodó osztály helyébe a feudális jellegű privilégiumokkal jutalmazott nomenklatúra került.¹⁸
3. 1948. és 1952. között a férfi lakosság 40%-nak változott meg a szakmai státusza. Ez a társadalmi mobilitás példátlan a magyar és az európai történelemben. A munkások kétharmada paraszti származású, vagy lecsúszott egzisztenciára. Együttal megfosztották az embereket a korábbi társadalmi együttélési szokásaiktól.¹⁹
4. Magyarország a II. világháborút vesztes félként fejezte be. A szovjet hadsereg kiverte a német csapatokat, de nem felszabadította hazánkat, hanem elfoglalta. A hadijog figyelmen kívül hagyásával közel 700 ezer embert hurcoltak el a Szovjetunióba kényszermunkára. Köztük közel 200 ezer civilt. Közülük 150–200 ezer elpusztult a lágerekben. Emellett kegyetlen erőszakoskodások, rablások történtek. A megszálló hadsereg eltartásán túl Magyarországnak jóvátételt is kellett fizetnie: hat év alatt, világpiaci áron számolva a Szovjetunióknak 200, Jugoszláviának 70 és Csehszlovákiának 30 millió dollár értékben volt köteles teljesítenie természetbeniben. A jóvátétel az 1945–46-os nemzeti jövedelem egyharmadát kötötte le. Emellett a Szovjetunió üzemeteket is leszerelt.²⁰ Magyarország hadizsákmány lett a Szovjetunió számára. Ezzel büntették, mert a háborúban a náci Németország oldalán harcolt. A magyar lakosság nap mint nap tapasztalta a szovjet csapatok jelenlétét, de bármilyen kritikai megnyilvánulás erre vonatkozóan súlyos büntetést vont maga után. Megalázó módon ünnepelni kellett a teljesen jogtalan megszállást.²¹

¹⁷ HANNAH AREND: *A forradalom*. Budapest, 1991, 145.

¹⁸ MILOVAN DILAS: *The New Class*. New York, 1957.

¹⁹ ANDORKA RUDOLF: *A társadalmi mobilitás változásai Magyarországon*. Budapest, 1982.; ANDORKA RUDOLF: Társadalmi változások és társadalmi problémák. (1940–1990) In *Statisztikai Szemle*, 1992.

²⁰ BALOG SÁNDOR: *Magyarország külpolitikája 1945–1950*. Budapest, 1988, 25.

²¹ 1955. május 15-én megkötötték a győztes hatalmak Ausztriával az államszerződést, amely megszüntette az ország négyhatalmi megszállását. Ezzel megszűnt az az ürügy, hogy a Szovjetunió csak Magyarországon keresztül tudja szárazföldi úton megközelíteni Ausztriát. Ennek megfelelően ettől kezdve semmilyen jogalapja nem volt a szovjet megszállók magyarországi tartózkodásának.

5. A magyar lakosságot 1945. és 1956. között a magyar történelemben példátlan terror sújtotta. Csak 1950. és 1953. között kétmillió ember ellen folyt nyomozás, egymilliót állítottak bíróság elé, háromszáznolcvanezret ítétek el. 1945. és 1953. között 220 ezer embert internáltak. Több mint egymillió ember adatai szerepeltek a különböző rendőrségi kartonokban és 40 ezer besúgó szállította az újabb és újabb információkat. Ha akkor már rendelkeztek volna számítógépekkel, szinte tökéletesse tehették volna az elnyomó gépezetet. 1956-ig politikai okok miatt közel 500 főt végeztek ki. Magyarország börtönnépessége – az 1953-as visszaesést leszámítva – folyamatosan növekedett. Szinte nem volt olyan család, akinek valamelyik tagját ne hurcolták volna meg. A politikai perekben eljáró Államvédelmi Hatóság létszáma elérte a 80 ezret. A rendőrséggel együtt 120 ezren zaklatták a magyar lakosságot. (A Horthy-korszakban 40–50 ezer rendőr szolgált Magyarországon). Arra törekedtek, hogy a társadalom minden tagja, a legnagyobb rangú vezetőikig bezárólag rettegjen és féljen. Így próbálták stabilizálni a diktatúrát. Azonban ezt a fajta terrort egy idő után már nem lehetett tovább fokozni. Bár 1956 elején volt a legtöbb ember börtönben, mégis egyre többen próbáltak szembefordulni a hatalommal és őszintén megmondani a véleményüket.²²
6. A nemzeti önértetet egyik szocialista országban sem tiporták meg olyan embertelenül, mint nálunk. Magyarországnak Európa egyik leggazdagabb közjogi tradícióit kellett feladnia. A Magyar Népköztársaság Alkotmánya (1949. évi XX. tv.) a legszolgalelkűbb lett az összes szovjet típusú alkotmány között is.²³ Az alkotmány szerint a magyar történelem 1945-tel kezdődött. A címer, a vörös csillag, a katonai egyenruha és az egyéb szimbólumok mind-mind a szovjet mintát másolták.²⁴ Mindenben a szovjet példát kellett követni, a szovjet vezetőket isteníteni. A magyar lakosságot rendszeresen megalázták. Pl. 1955-ben a Sportszarnokban, Kovács István a budapesti pártbizottság első titkára az alábbiakat mondta az ott megjelenteknek: „Budapest dolgozó népe úgy vegye ki részét a termelésből, hogy továbbra is méltók lehessünk Pegor elvtárs dicséretére.”²⁵
7. A forradalom kitörésének egyik fontos lélektani momentuma volt az is, hogy a magyar népek folyamatosan hazudtak. Ez pedig már régóta rendkívüli módon fel tudta háborítani az emberek igazságérzetét. Mindezt már száz évvel korábban Széchenyi István is felismerte és leírta *Ein Blick* című művében, mondanivalóját Alexander Bach osztrák belügyminiszternek címezve: „Az emberek tehát nem gyűlölik az önkényt magába véve: de hát tudja-e exelenciád, mi az mi őket fellázítja, undorral és keserőséggel tölti el? Bátorságot veszünk magunknak azt exelenciádnak egész alázatossággal megsűgni: – Azon rendszer,

²² KAHLER FRIGYES: *Joghalál Magyarországon 1945–1989*. Budapest, 1993, 72.

²³ A csehszlovákok és a lengyel alkotmány sokkal több nemzeti szimbólumot őrzött meg, mint a magyar. Többek között igaz ez a címerre vonatkozóan is.

²⁴ Nem véletlen, hogy október 23-án legelőször a zászló közepéről vágták ki az ún. Rákosi címert.

²⁵ FEKETE SÁNDOR: *Az 1956-os felkelés okairól*. Budapest, 1989, 117.

azon kétszínűség vagy helyesebben mondva képmutatás, mellyel a népekkel el akar hitetni hitetleneket, vagy korrektebb kifejezéssel megcsalni, hogy úgy mondjuk lóvá tenni akarja őket: ha például azt mondják neki: van szabad sajtótók – pedig nem igaz: fölöttetek csak a törvény határoz – és nem úgy van: nem akarjuk szabadságotokat megnyirbálni – és ép az ellenkezője történik: nemzetiségeteket nem veszélyeztetik, és ez hazugság etc., igen exelenciád, az ilyen eljárás ezen tartuffiad az, amely végre a legszelidebb vért is mérges anyagokkal fertőzteti meg és előbb-utóbb kitörésre kényszeríti...²⁶ Az ötvenes évek hazugságait és primitív propagandáját, amikor azt akarják elhitetni a munkásokkal, hogy most már ők lettek az ‘uralkodó osztály’, és a lakossággal, hogy ez a lehető legjobb világ, ezt a helyzetet ma sem lehetne jobban megfogalmazni.

8. Az 1956-os forradalom kezdetekor a szovjet vezetés alábecsülte a magyar felkelők elszántságát és katonai képzettségét. Azt gondolták ugyanis, hogy a T34-es tankok demonstratív felvonultatása ugyanúgy meg fogja félemlíteni Budapest lakosságát, mint ahogy az Berlinben 1953 júniusában történt.²⁷ A pesti fiatalok ezzel szemben a forradalmi eufóriában nem féltették az életüket, emellett, éppen a militarizált rendszer miatt, kelő katonai képzettséggel rendelkeztek. Már az iskolában tanították a fegyverek szét-és összeszerelését, a céllovést, a kézigránát dobását, stb. Hamar felismerték, hogy a nagyváros adottságai között milyen az eredményes védekező harcmodor. A T34-es tank hátsó szellőzőjére dobták a benzines palackot, vagy a géppuska holtterében megközelítve a harci járművet, baltát vagy más hasonló eszközt dobtak a lánctalp alá. Ládákat tettek az útra, hogy azt aknának nézzék. Az úttestet szappannal vagy zsírral kenték fel, vagy a macskaköveket felszedték. Köteleket feszítettek ki az úton, és azon húzták át a lőszert, fegyvert és az élelmet. Így nem kellett a rejtkehelyből előbújni, stb.
9. Az 1956-os forradalom idején az is kiderült, hogy a diktatúrát néhány tucat ávósok kívül senki nem támogatta. Alig volt olyan pártvezető, aki kockáztatna volna az életét a rendszerért. A közel egymillió párttag néhány nap alatt ‘eltűnt’.
10. Forradalomra csak ott kerülhet sor, ahol a vezetés tekintélye, egysége megint, és a fegyveres testületek nem engedelmessé válnak nekik. Egyébként a civil felkelőkkel a jól képzett rendvédelmi testületek könnyen elbánhattak volna. 1956-ban azért is tudott győzni a forradalom, mert 1945 után minden fajta gyakorlat és képzettség nélküli²⁸ embereket neveztek ki a vezető pozícióba. Ezt a tényt még Gerő Ernő is elismerte: „A felszabadulás után lényegileg új politikai garnitúra került az ország élére: olyan emberek, akik azelőtt országot nem vezettek, akik talán sohasem intézték [...] még csak egy nagy-

²⁶ SZÉCHENYI ISTVÁN: *Ein Blick*. Kolozsvár, 1870, 51.

²⁷ HAJDU TIBOR: Ulbrich és a Stasi, 53. június. *Valóság*, 1992.

²⁸ Grósz Károly kormánya volt az első, amelyikben mindegyik miniszternek felsőfokú végzettsége volt.

üzem vagy nagyobb vállalat gazdasági ügyeit sem. Pedig a feladatok [...] hasonlíthatatlanul nagyobbak [...] mint [...] a régi rendszer idején.”²⁹

1956 októberében a botcsinálta honvédelmi miniszter³⁰ szobájában ott ültek a ‘népi káder’ tábornokok, akiknek fogalmuk sem volt a hadvezetésről. A rendőrség vezetői azt hitték, hogy egy szocialista országban soha nem kerülhet sor tüntetésre, ezért a karhatalmat nem képezték ki tömegoszlatásra, és nem látták el vízágyúval, könnyfakasztó gránáttal, de még gumibottal sem.³¹

11. A vezetés 1953. és 1956. között saját belső problémáival és klikkharcaival volt elfoglalva. Sztálin halála után elvileg nem a főtitkárnak, hanem a miniszterelnöknek, Nagy Imrének kellett volna első számú vezetőként gyakorolnia a hatalmat. Eközben Rákosinak olyan mérvű önkritikát kellett gyakorolnia, amire még addig soha nem volt példa. Így még egyetlen politikai vezetés sem járatta le magát.³² 1955-ben Rákosinak sikerült Nagy Imrét leváltatnia, és a hatalmat visszaszereznie, de ekkor a fegyelem már teljesen fellazult. Kénytelen volt ugyanis kiengedni a börtönből az ő utasítására letartóztatott kommunista és szociáldemokrata vezetőket, egyúttal eljárást indítani az ÁVH vezetői ellen. Rákosival végül a szovjet vezetés sem lehetett elégedett, mert 1956. június 18–21. között a Magyar Dolgozók Pártjának központi vezetőségi ülésén leváltották, és helyére Gerő Ernőt helyezték, aki nem túl nagy lelkesedéssel kezdte meg munkáját. (Egy hónapra elment a Krimbe nyaralni.) A forradalom előestéjén is az elrontott jugoszláv kapcsolatok felélesztésével voltak elfoglalva. Szinte a teljes pártvezetés hetekig vendégeskedett déli szomszédainknál.

II. A Kádár-kormány legitimitásának kérdése

A Nagy Imre-kormány legitimitását 1956. november 4-ig senki nem kérdőjelezte meg. Elismerték azt a forradalmárook, a demokratikus pártok, a forradalmi szervek sőt ‘de jure’ és ‘de facto’ a Szovjetunió is, mivel szóbeli jegyzékeket cserélt, és tárgyalásokat folytatott vele képviselői útján.

Ezzel szemben a Kádár János vezette, ún. ‘forradalmi munkás-paraszt kormány’ még a korabeli törvényeknek, illetve az Alkotmánynak sem felelt meg. Csak a szovjet megszállás révén jöhetett létre. Ezt egyébként még maga Kádár is elismerte a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának 1960. február 12-i zárt ülésén: „[...] született valamikor ez a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány, amelynek akkor, bizonyos helyzetekben 8 minisztere volt összesen. És részben nem teljes alkotmányos formák között született, hanem részben személyes találkozás, részben telefon útján.”³³

²⁹ Gerő Ernő beszéde 1948 októberében a Marx Károly Közgazdasági Egyetem avató ünnepségén. Idézi: SZAKÁCS SÁNDOR. Hatalom és a gazdaság az ötvenes években. *Múltunk*, 1998.

³⁰ Bata István honvédelmi miniszter eredetileg villamoskalauz volt.

³¹ KOPÁCSI SÁNDOR: *Életfogytiglan*. Budapest, 1989, 97.

³² Nem véletlen, hogy Rákosi Mátvás önkritikáját 1985-ig nem publikálták.

³³ MOL 288. fond. 30 öe. 1–49 p. 25.

1989 áprilisában, amikor már súlyos betegen, egy rendkívül zavaros beszédet mondott, elhangzott egy odavetett félmondat is: „Tudják, amikor engem a szovjetek november 4-én Szolnokon szabadon engedtek [...]”³⁴

A Kádár-kormány megalakulásának egyes körülményeit mindmáig homály fedi. Csak annyit lehet tudni, hogy november 1-jén este a szovjet felderítő zászlóalj egyik BTR-40 típusú páncélgépkocsija Kádárt a Bajza utcai szovjet nagykövetségről Tökölre vitte, ahonnan a hajnali órákban egy IL 12-es típusú repülőgépen Moszkvába szállították. Itt külön-külön szállásolták el Kádárt és a többi magyar vezetőt, hogy nem tudjanak egymással beszélni. Kádár november 3-án kapta meg a szovjet vezetéstől a kormány névsorát, és az eredetileg oroszul írt kormányprogramot.³⁵

Ezután, vagy még november 3-án, vagy november 4-én jött vissza Kádár Magyarországra, ahol a szolnoki rádió 4-én hajnali 4 óra 25 perckor Münnich Ferenc nyilatkozatát közölte *Nyílt levél a magyar dolgozó néphez* címmel, majd ötkor a „Figyelem! Figyelem! Kádár János elvtárs beszél!” – bejelentés után a munkás-paraszt kormány megalakulását közlő Kádár-beszédet sugározták.³⁶ Valójában Kádár János nem járt a szolnoki rádió stúdiójában. A rádióadást valahonnan máshonnan adták le.³⁷ Ez a kormány azonban még formálisan sem létezett, hiszen Apró Antal, Kossa István Tökölön értesült a kinevezéséről, Dögei Imre Csehszlovákiában volt, Rónai Sándor³⁸ pedig a Parlamentben. Marosán György is a rádióból értesült a kormánytagságról. Ennek ellenére adták le ezt a szöveget: „Alulírottak, Apró Antal, Kádár János, Kossa István és Münnich Ferenc miniszterek Nagy Imre kormányának volt tagjai bejelentjük, hogy 1956 november 1-jén megszakítva ezzel a kormánnyal minden kapcsolatunkat, kiléptünk a kormányból és kezdeményeztük a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány megalakulását.”

Maga Kádár János is csak november 7-én hajnalban, a 60. szovjet légvédelmi tüzéség 419. légvédelmi tüzérezredének 3. ütegéből Usakor hadnagy szakaszának kíséretében érkezett meg a Parlamentbe.³⁹ Ezután a kormány 7 tagja: Kádár János, Münnich Ferenc, Horváth Imre, Kossa István, Apró Antal, Dögei Imre és Rónai Sándor – a Népszabadság tudósítása szerint – letették az esküt a Népköztársaság Elnöki Tanácsa Elnökének, Dobi Istvánnak.⁴⁰ Egyúttal Dobi István, a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány első ülésének jegyzőkönyve szerint törvénytelennek jelentette ki a Nagy Imre-kormányt, mondván, hogy a kinevezési okiratban szereplő aláírása közönséges hamisítvány, majd november 4-re visszadatálva miniszterelnökké nevezte ki Kádár Jánost. A Népköztársaság Elnöki Tanácsának ezen határozata a

³⁴ GOSZTONYI PÉTER: *A magyar Golgota*. Budapest, 1993, 214.

³⁵ *A „Lenin dosszié”*. Szovjet dokumentumok 1956-ról. Budapest, 1993, 87–93.; LJKO VE MICU-NOVIC: *Tito követe voltam*. Budapest, 1990, 132.; Döntés a Kremlben. 1956. In VJACESZLÁV SZEREDA – RAINER M. JÁNOS (szerk.): *A szovjet pártelnökség vitái Magyarországról*. Budapest, 1996, 92–93.

³⁶ *A vidék forradalma, 1956*. Budapest, 2003, 375.

³⁷ *Nagyalföld*, 1992. október 22.

³⁸ Nem sokat adtak az alkotmányos szokásokra, hiszen Rónai Sándor az országgyűlés elnöke volt.

³⁹ GYÖRKEI JENŐ – HORVÁTH MIKLÓS (szerk.): *Szovjet intervenció 1956*. Budapest, 1996, 158.

⁴⁰ *Népszabadság*, 1956. november 8.

Magyar Közlönyben november 12-én jelent meg. (1956/28 NET sz. határozat) A NET egyébként még az Alkotmányt is módosította, visszaállította az október 23-a előtti közigazgatást, majd egymás után bocsátotta ki a törvényerejű rendeleteket. Mindezt úgy, hogy nem is ülésezett! A NET ugyanis 1956. október 15-e és 1957. március 9-e között nem tartott ülést. Dobi István 1957. március 9-én ezért így nyitotta meg a NET tanácskozását: „Mielőtt a napirendre térnénk, elnézést kérek, hogy a Népköztársaság Elnöki Tanácsát hosszú időn keresztül nem hívtuk össze, és így bocsátottunk ki törvényerejű rendeleteket.”⁴¹

⁴¹ VÁRADI VILMOS: A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának működése 1949. és 1958. között. In *Magyar Politikatudományi Társaság Évkönyve*. 1986, 73.

